

3. Міненко М.А. Фахові виробничі об'єднання (теорія, методологія, практика): монографія / Міненко М.А. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 370 с.

Одержано 30.03.11

УДК 6.030508

Д.С. Насипайко, канд.екон.наук., Є.С. Кузьмін, асист., А.О. Могилей, ст.гр. ФК 09-1
Кіровоградський національний технічний університет

Економічна безпека України: стан та перспективи

У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення категорії “економічна безпека” й основні функції системи економічної безпеки, обґрунтовано доцільність використання в теоретичних дослідженнях і практичній діяльності терміна “національна економічна безпека”.

економічна національна безпека, економічна система, інтереси держави, вітчизняна економіка

Постановка проблеми та її актуальність. Економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки, який пов'язує економічний розвиток країни з її внутрішнім і міжнародним суспільнополітичним і військовим потенціалом, тому не можна не погодитися з висновками вітчизняних дослідників, що “усі види національної безпеки базуються на економічній безпеці” і „поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень” [1, с. 12-14].

Конституція України визначає: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні проводять багато досліджень у сфері економічної безпеки та її складових. Вагомий внесок у її теорію та практику економічної безпеки зробили провідні західні та російські вчені: Дж. Ван Хорн, Й. Шумпетер, Л. Абалкін і О. Лепіхов та інші [5, ст. 12-23]. Важливу роль у теоретичному та емпіричному дослідженні відіграють праці сучасних вітчизняних учених та практиків, а саме: І. Ф Бінька, Ф. Бланка, О. Г. Власюка, В. І Грушка, М. П Денисенка, М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна, А. І Сухорукова, В. С. Сідака, В. А. Тимошенко та інших [5, с. 7-14].

Водночас, попри велику кількість публікацій залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці економічної безпеки, яка є основною складовою національної безпеки України. Окрім того, ситуацію ускладнює відсутність системності стосовно понятійного апарату у цій сфері, а також обґрунтованих пропозицій щодо впровадження сучасних методів та моделей управління економічною безпекою держави на всіх рівнях управління економікою. Все це і зумовило актуальність вибраної нами теми дослідження.

Метою даної статті є вивчення проблем та особливостей шляхів забезпечення економічної безпеки України та аналіз сучасного стану економічної безпеки нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки - найважливіші функції держави, реалізація яких

покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз - необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни. Визначальним у проведенні економічних реформ повинно стати поєднання прагматичної політики захисту національних інтересів з конструктивним курсом на зростання добробуту широких верств населення країни. Матеріальною основою цього процесу має бути відродження та прискорений розвиток перспективних секторів національної економіки за наявності конструктивних програм реструктуризації господарського комплексу країни.

У стратегічному плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Натомість нині спостерігається тенденція реалізувати лише тактичні заходи щодо соціально-економічного розвитку економіки. Такий стан справ обумовлений здебільшого чинниками об'єктивного характеру, однак не можна відкидати і суб'єктивні чинники.

Основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки - створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

- діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;
- вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;
- розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

На даному етапі розвитку економічна безпека України перебуває на недостатньому рівні. Постійно погіршувались показники ефективності функціонування народного господарства внаслідок старіння основного капіталу, погіршення конкурентної спроможності національної економіки, «утікання» інвестиційного капіталу за кордон, непривабливості українського ринку для іноземного капіталу, відтоку наукових і висококваліфікованих робітничих кадрів, а також високий рівень в країні тінізації й криміналізації. Передумови такої ситуації країні, це те, що не було чітко сформульовано національної ідеї, українських державних пріоритетів, недостатньо уваги приділялось усуненню злочинного впливу, використанню державного економічного потенціалу і майна для особистого збагачення, не було сформовано правового поля захисту національних економічних інтересів на усіх рівнях - від індивідуального до міжнародного. Ціла низка тимчасових чинників перетворилась у постійно діючі джерела економічної небезпеки на рівні держави.

Першим і головним серед них стало політичне протистояння гілок влади. Немає більш небезпечної загрози на державному рівні для економічного життя країни, як протистояння законодавчої і виконавчої гілок влади. Взаємні протидії, відсутність ефективної правової бази складають головну небезпеку реалізації макроекономічних цілей розвитку національної економіки. Наступною і найбільш небезпечною загрозою економічній системі України є деформація структури суспільного виробництва

відносно потреб держави та населення. Іншою складовою структурної деформації економіки України є орієнтація її промислового і науково-технічного потенціалу на традиційні фабричні технології виробництва сировини, напівфабрикатів і комплектуючих виробів. Найбільшу небезпеку для економічного розвитку України складає процес деіндустріалізації. Його характерними ознаками є руйнація науково-технічного потенціалу, старіння основного капіталу, перехід від високих до примітивних технологій тощо. Дуже важливим чинником економічної безпеки держави на усіх рівнях її організації є дестабілізація грошово-кредитної системи. В умовах нестабільного функціонування національної економіки у населення формується недовіра до національної валюти, а це посилює небезпеку розвитку економіки.

Нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме:

- 1) розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур, що, зокрема, проявляється в недосконалості міжбюджетних відносин та дефіциті бюджетів усіх рівнів;
- 2) втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством;
- 3) послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами;
- 4) загостренням кризи платіжної системи;
- 5) нерозвиненістю фондового ринку;
- 6) домінуванням негрошових відносин в економіці;
- 7) "втечею" національного капіталу за кордон;
- 8) втратою довіри населення до національної грошової одиниці, фінансових інституцій тощо. [11, с. 71-84].

Сьогодні потрібно враховувати, що місце країни в сучасному світі визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Достатня кількість робочої сили і сировинних матеріалів усе менше розцінюється як конкурентна перевага. [12, с. 26-34].

Загрозу стабільному, безпечному розвитку України останніми роками складає усталена негативна тенденція до погіршення стану трудового потенціалу країни та нарощення людського капіталу. Серед чинників, що негативно впливають на стан трудового потенціалу слід відзначити погіршення природної бази формування робочої сили; зниження реальних доходів населення; невідповідність рівня заробітної плати її відтворювальній, стимулюючій та регулюючій функціям (що призводить до неповноцінного відтворення робочої сили, низької мотивації до праці, незацікавленості у технологічному оновленні виробництва, низької якості виконуваних робіт.); поширення масштабів безробіття; падіння ефективності використання робочої сили, зниження її професійно-кваліфікаційного рівня. Також загрозу становить відтік за кордон кваліфікованої робочої сили на більш низькі професійні позиції, на некваліфіковані роботи, від'їзд за індивідуальними запрошеннями на роботу молоді і висококваліфікованих кадрів, зокрема науковців.

До основних проблем конкурентоспроможності України у світовому господарстві відносять:

- 1) нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні, що обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме: розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур, втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством; послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами; загостренням кризи платіжної системи; нерозвиненістю фондового ринку та ін.;
- 2) розв'язання енергетичної залежності. Небезпеку в енергетиці обумовлює домінування енергоємних галузей економіки і нестача енергетичних ресурсів -

енергетична криза. Хронічною до останнього часу залишається проблема стабільного забезпечення електростанцій паливом. Недостатня увага приділяється й проблемі енергозбереження. При цьому ніби забувається, що заходи з налагодження енергопостачання втрачають сенс, якщо енергія використовуватиметься неефективно. Досі не запроваджено механізму економічного стимулювання ощадливого споживання енергоресурсів. Не налагоджено комплексної ув'язки заходів з енергозбереження і зусиль щодо подолання тіньової економіки та економічної злочинності. Серед чинників, які загострюють проблеми в енергетиці, виділяється недосконалість системи ціноутворення. Тарифи - це єдине, що стабільно підвищується, але їх підвищення відбувається безсистемно. Це підтверджується не тільки усвідомленням кризового становища в галузі, а й жорсткою позицією іноземних інвесторів, які заявляють про нереальність вкладання коштів в енергетику, якщо в її тарифній політиці не відбудеться докорінних змін.

3) розв'язання соціальних аспектів економічної безпеки. Серед заходів нормалізації демографічного відтворення населення та збереження демографічного потенціалу України можна визначити: генетичний моніторинг населення; підвищення розмірів допомоги сім'ям з дітьми; пільгове оподаткування батьків, що мають дітей, за прогресивною шкалою залежно від кількості дітей; надання пільгових кредитів на придбання житла молодим, перспективним щодо дітонародження сім'ям; створення безпечних умов праці; поліпшення побутових умов; посилення профілактичної спрямованості заходів охорони здоров'я.

4) розв'язання продовольчої проблеми України. Сьогодні в Україні відсутнє законодавче визначення терміна "продовольча безпека", не кажучи вже про нормативно-правову визначеність параметрів продовольчого забезпечення населення, що ускладнює проведення реальної оцінки стану продовольчої безпеки та формування об'єктивної аграрної політики держави.

5) розв'язання екологічних та техногенних аспектів економічної безпеки. Оцінка загального стану техногенно-екологічної безпеки є фундаментом, на якому будуються стратегія і тактика державної політики в галузі захисту населення і території України від надзвичайних ситуацій. Нетрадиційність проблеми, розширення спектра національних інтересів, накопичення внутрішніх загроз (із значною питомою вагою загроз техногенного та природного характеру) викликали необхідність переосмислення і переорієнтування стратегії усунення аварій, катастроф та мінімізації наслідків стихійного лиха. Перед державою постає гостра потреба визначення пріоритетів у сфері захисту від екологічної кризи та надзвичайних ситуацій, що дасть змогу ефективніше і обгрунтованіше приймати рішення щодо впровадження заходів, які ведуть до сталого розвитку, встановлення прийнятної ризику і техногенно-екологічного благополуччя [14, с. 84-86].

Однією з головних причин виникнення тих проблем, які існують в Україні в економічній сфері, є недосконалість державного регулювання соціально-економічних процесів.

Для покращення економічної безпеки України необхідно, в першу чергу:

- поновлення відтворювальних процесів в економіці;
- розширення платоспроможного внутрішнього попиту;
- перехід до стимулюючої виробництва грошово-кредитної політики та нарощування національного фінансового капіталу, зокрема, через легалізацію його тіньової складової;
- формування ефективної структури економіки;
- створення умов для стійкого економічного зростання;
- реалізація ефективної інвестиційної та інноваційної політики [7, с. 46-51].

У найближчій перспективі потрібно завершити створення політико-правових та адміністративно-управлінських засад ефективно функціонуючої системи забезпечення економічної безпеки, здатної адекватно реагувати на виклики і загрози, що існують і виникатимуть.

Необхідна також науково-методична розробка механізмів і шляхів реалізації пріоритетів конкретних етапів економічної стратегії. Слід констатувати відсутність чіткої організації наукових досліджень у сфері національної безпеки взагалі, і економічної безпеки зокрема, що має бути подолано найближчим часом. Актуальним питанням, яке потребує першочергового вирішення, є також розбудова системи підготовки спеціалістів у сфері національної та економічної безпеки. Невід'ємним елементом системи забезпечення економічної безпеки держави має стати система стратегічного планування і прогнозування. [9, с. 2-11].

Висновки. В підсумку слід зазначити, економічна безпека країни – це складна багатофакторна категорія, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь визначеному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання. Головне завдання економіки є не просто відбивати небезпеку, а формувати здатність досягати власних макроекономічних цілей розвитку у контексті світових тенденцій прогресу.

Список літератури

1. Данілюян О.Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації.– Х.: Фоліо, 2002.– 285 с.
2. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації // Стратегія нац. безпеки України в контексті досвіду світової спільноти.– К.: Сатсанга, 2001.– 224 с.
3. Конституція України, прийнята 28 черв. 1996 р.
4. Пороховський А. Россия и современный мир // Вопр. экономики.– 1995.– № 1.– С. 127–134.
5. Лепіхов О. Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки // Економіка України.– 1994.– № 11.– С. 80.
6. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики Украины// Экономист.– 1995.– № 10.– С. 46.
7. Пирумов В. С. Методология комплексного исследования проблем безопасности России.– М.: ИНИОН РАН, 1996.– 70 с.
8. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопр. экономики.– 1994.– № 12.– С. 4–13.
9. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / За ред. В. М. Геєця.– Х.: ВД “Інжек”, 2006.– 240 с.
10. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення.– К., 2001.– 309 с.
11. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування НАН України, кер. проекту В. М. Геєць.– К.: Логос, 1999.– 56 с.
12. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення.– К.: НІСД, 1997.– 144 с.
13. Пастернак-Таранущенко Г. А. Економічна безпека держави.– К.: ІДУСКМУ, 1994.– 160 с.
14. Ипполитов К. Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России.– М.: РСРБ, 1996.– 220 с.

Одержано 18.04.11